

דיוקנה של גברת

00c 06331

האישה שאיתו

אילן בן עמי. מטר, 328 עמ', 95 שקלים

רפי מן

בדצמבר 1952 שלח ראש הממשלה, דוד בן-גוריון, מכתב נזיפה חריף לרחל ינאית בן צבי, אשתו של יצחק בן-צבי, הנשיא החדש שזה עתה נבחר. הסיבה: בטקס בעיריית ירושלים נאם לא רק הנשיא - אלא גם רעייתו. זה היה מעשה בלתי ראוי, כתב בן-גוריון, עד כדי פגיעה במעמד הנשיא. אשת הנשיא, שנעלבה, השיבה לו: "תבין לנפשי... לא אוכל לשמש גולם, בובה שמקבלת פרחים". בן-גוריון היה כדרכו נחרץ, לעתים בוטה: "אין את שותפה לנשיאות", כתב לה במכתב נוסף. "העם בוחר רק בנשיא אחד. ולא עליך לבטא הסמל הזה". אחר כך הביא דוגמה מביתו שלו: "פולה אינה שותפה לשליחות הזאת. היא לא מתערבת בדברים האלה... כי יש רק ראש ממשלה, ותפקיד זה אינו משפחתי".

חילופי המכתבים האישיים הארוכים בין השניים חושפים לא רק תסכולים של אשה פעילה, ממייסדות ארגון "השומר" ומקימת "חוות הלימוד בירושלים", שגדשה להיחזק לשוליים לצד בעלה הנשיא. יש בהם גם דיון עקרוני ראשון בשאלה שלא נפתרה עד היום: מהו מעמד האישה שאיתו, בבית הנשיא או בלשכת ראש הממשלה.

ההתכתבות בין השניים המוזכרים מעלה לא נכללת בספרו של ר"ר אילן בן-עמי "האישה שאיתו". אך אין בכך כדי להפחית מערכו של הספר, הנוגע לראשונה במכ"ל לחיבת של שאלות הנוגעות למעמדה של אשת ראש הממשלה בישראל. מי שמחפש בספר רכילות עסיסית שלא קראנו על אשת ראש ממשלה מסוימת - לא ימצא אותה כאן. מרבית האנקדוטות המובאות בו נאספו, בעבורת ליקוט מקיפה, ממקורות גלויים, מכתבות בעיתונים ומספרים.

גם חגיגת הנהגות הגדולה, שנהשפה באחרונה בתחקיר המקיף של רביב דרוקר בתוכנית הטלוויזיה "המקור", עשויה היתה לשמש אותו היטב: כמעט בכל האירועים שתועדו בתחקיר לא היה ראש הממשלה בגפו. האשה שאיתו לא היתה שחקנית משנה, אלא רמות מרכזיות בכל הקשור לנורמות ההתנהגות השנויות במחלוקת שהופגנו ברחבי הגלובוס.

בן עמי, סוציולוג פוליטי מהאוניברסיטה הפתוחה, מבקש לתעד בספר את "חייהן הפרטיים והציבוריים" של 11 נשים. פולה בן-גוריון, ציפורה שרת, מרים אשכול, לאה רבין, עליזה בגין, שולמית שמיר, סוניה פרס, שרה נתניהו, נאוה ברק ועליזה אול-מרט. מנינו רק עשר: לילי שרון ז"ל הלכה לעולמה בטרם נכנס בעלה אריק ללשכת ראש הממשלה, אבל בן עמי בחר לכלול אותה בספר משום שכלשונו: "רוחה שרתה בלשכת ראש הממשלה במשך כל שנות כהונתו". אגב, האשה היחידה שכינה בראשות הממשלה, גולדה מאיר, הגיעה ב-1969 בגפה ללשכת ראש הממשלה בעלה מוריס נפטר ב-1951, לאחר שנים שחיו בנפרד.

הספר מתאפיין על כן בקו מגדרי

לשאלה זו, מכמה סיבות. האחת, "השפעה" לעולם אינה דבר קל לבריקה, כי מי יירד לתהומות נפשו של ראש הממשלה, ככל אדם אחר? האם עמדותיה היוניות של עליזה אולמרט הן שהשפיעו על בעלה לנטוש את המדיניות בה דגל מימי "שטח משוחרר לא יוחזר" של "המרכז החופשי", או שמא קריאת המציאות המדינית הוליי-כה אותו בעקבות אנשי ימין שהתפכחו מסיסמאות התנועה כמשה עמירב, אריה נאור, מאיר שטרית ואחר כך גם אריאל שרון ורבים אחרים?

כמו כן, ספק רב אם היה לפולה בן-גוריון חלק בהחלטתו של בעלה לסיים בראשית 1955 את השבתון שנטל לעצמו בשדה בוקר, גם אם הלכו בדמיון הקיי בוץ הוציא אותה מרעתה מהיום הראשון. הסיבה האחרת המקשה על הסקת מסקנות חד משמעיות בשאלת ההשפעה היא העדר מידע פנימי ומבוסס על המתרחש מאחורי הדלת הנעולה של בית ראש הממשלה. פה ושם יש הבהובי מידע ביומני בן-גוריון ובמכתביו, שכן עמי לא תמיד עשה בהם שימוש מלא.

יש רק מסמך מקיף אחד החושף בזמן אמת חלק ניכר מהסימני ביוח ההרוקה בין ראש הממשלה לרעייתו: היומן האישי של משה שרת, אחד הטקסטים הפוליטיים המרתקים ביותר שראו אור בישראל (רוצו לחפש בחנויות הספרים המשומשים). עורך היומן, יעקב שרת, לא עשה הנחות לאביו וחשף ללא רחמים את קרביו של ראש ממשלה, על מחשבו תיו ופחדיו, וגם את שותפותה המלאה של רעייתו ציפורה בכל ההתלבטויות והמשיבים. בהעדר יומנים מערסלים כאלה על אישים אחרים, קשה לדעת מה באמת קורה בין ראש הממשלה לאשתו.

כתב מדיני שסיקר את הכנסת היחידה

ברור: הוא עוסק בנשים בלבד. עיסוקיהן הציבוריים של מרבית הנשים הללו, על כן, כבר זוהו על ידי חוקרת המגדר חנה הרצוג כ"הרחבה של הפעילות הביתית", לא הפוליטית. לאה רבין היתה יו"ר אלו"ט ונאוה ברק עמדה בראש על"ם. סוניה פרס לא ביקשה ראשות של ארגון, אלא העדיפה להיות מתנדבת מהשורה, להאכיל ילדים נכים ואף לשטוף רצפות. עליזה אולמרט ביקשה לסייע לפליטים וילידים בסיכון. "כשאת באה כאשתו של ראש הממשלה כמעט אין דלת שלא נפתחת", מצטט אותה בן עמי. במקרה שלה, הוא מזכיר, טענו המבקרים כי פתיחת הדלתות גם סייעה בשיווק יצירותיה של הצעירה אולמרט.

אבל השאלה המסקרנת יותר אינה פעילותן הציבורית הגלויה של נשות ראש הממשלה, אלא מידת מעורבותן בעיסוקים הממלכתיים והפוליטיים של בני זוגן. וביתר פירוט: בהשפעתן על תיקון פקודת של בעליהן ודרכם. חשוב להדגיש: הפניית הורקור אל חייה הפרטיים של אשת ראש הממשלה, אשר כלשונו של בן-גוריון לא נבחרה לתפקידה על ידי העם, איננה בגדר רכילות, גם לא מציצנות צהובה. רעיית ראש הממשלה היא חלק בלתי נפרד מן המעטפת האנושית המקיפה את האיש, העומד בראש הרשות המבצעת ובידיו מופקדת האחריות המעשית העליונה לענייניה של מדינת ישראל.

לסכיבה הקרובה למנהיג יש חשיבות רבה: היא סמוכה לאוזנו, מזרימה אליו מידע על המתרחש במעגלים השונים שעמם אין לו קשר ישיר, מעניקה לו משוב על החלטות, נאומים ואירועים. אין ספק שיש לה השפעה על ההחלטות שהוא מקבל.

מה הייתה מידת ההשפעה של כל אחת מהרעיות? הספר לא ממש מעניק מענה

ה"ר רפי מן הוא היסטוריון וחוקר תקשורת, שסיים באחרונה מחקר על דוד בן-גוריון והתקשורת בתקופת כהונתו בראש הממשלה